

myslím, že postačí, když uvedu, že většinu antropologické akademické obce neuspokojil. Neznamená to, že přehlídí význam biologických faktorů nebo fakt, že se muži a ženy od sebe navzájem liší, ale jde pouze o to, že tyto faktory a rozdíly nabývají významu nadřazenosti a podřízenosti teprve v rámci kulturou definovaných hodnotových systémů.

Jestliže nejsme ochotni zůstat u genetického determinismu, zdá se mi, že zbývá jen jeden možný postup. Musíme se snažit interpretovat ženskou podřízenost ve světle dalších univerzálií, faktorů, které jsou zabudovány ve struktuře té nejobecnější situace, v níž se každý člověk v jakékoliv kultuře nachází. Například každý lidský jedinec má hmotné tělo a uvědomuje si, že jeho mysl je nehmotná, že je součástí společnosti jednotlivců, že dědí kulturní tradici a aby přežil, musí se zapojit do nějakého, ať již jakkoliv zprostředkovaného vztahu s „přírodou“ nebo mimolidskou oblastí. Každý člověk se narodil (nějaké matce) a nakonec zemře, předpokládá se, že všichni lidé mají osobní zájem na tom, aby přežili a že společnost/kultura má na kontinuitě a přežití vlastní zájem (nebo k němu alespoň tíhne), aby transcendovala život a smrt jednotlivců. A tak dále. Vysvětlení univerzálního faktu devalvování ženy musíme tedy hledat v oblasti takovýchto univerzálií lidského údělu.

Jinak lze tento problém vyjádřit následující otázkou: Co jen může v generalizované struktuře a formě lidské existence, které jsou všem kulturám společné, vést každou kulturu k tomu, že přikládá ženám menší význam? Zejména tvrdím, že žena je ztotožňována s něčím – nebo chcete-li – zdá se, že je symbolem něčeho, co každá kultura podhodnocuje, něčeho, co každá kultura definuje jako existenci nižšího řádu než je sama. Nyní se zdá, že je pouze jedna věc, která tomuto popisu vyhovuje, a to je „příroda“ v tom nejobecnějším významu. Každá kultura nebo „kultura“ obecně je zapojena do procesu vytváření a zachování systému smysluplných forem (symbolů, artefaktů atd.), jimiž lidstvo transcenduje danosti přirozené existence, uzpůsobuje si je ke svým cílům a řídí je podle svých vlastních zájmů. V širším významu můžeme tedy kulturu postavit na roveň pojmu lidského vědomí nebo produktů lidského vědomí (tj. systémů myšlení a techniky), jejichž prostřednictvím lidstvo usiluje o zajištění vlády nad přírodou.

Kategorie jako „příroda“ a „kultura“ jsou samozřejmě pojmové kategorie – v reálném světě nenajdeme mezi těmito dvěma sférami žádnou hranici. A není pochyb o tom, že některé kultury dělají mezi těmito dvěma kategoriemi mnohem výraznější rozdíl než jiné – dokonce se tvrdí, že (někte-

ré nebo všechny) přírodní národy vůbec nečiní nebo nevnímají rozdíl mezi lidským kulturním stavem a stavem přírodním. Avšak já se držím názoru, že univerzalita rituálu naznačuje, že všechny lidské kultury obsahují přesvědčení, že člověk je spíše schopen na danosti přírodní existence reagovat a ovládat je, než se jimi nechat pasivně vést a podléhat jim. V rituálu, tedy v záměrné manipulaci daných forem za účelem regulace a posílení řádu, každá kultura zajišťuje, aby vlastní vztahy mezi lidskou existencí a přírodními silami závisely na tom, jak kultura využívá svých speciálních sil k regulaci veškerého chodu světa a života.

Jednou oblastí kulturního myšlení, která se těmito otázkami často zabývá, je oblast interpretace konceptů čistoty a poskvrnění. Prakticky v každé kultuře existují představy, která se pravděpodobně ve značné míře (i když samozřejmě ne výhradně) zabývají vztahem mezi kulturou a přírodou (viz Ortner, 1973, bez data). Známý aspekt víry v čistotu/poskvrnění, který se promítá v rámci různých kultur, je aspekt přirozené „nakažlivosti“ poskvrnění; je-li ponecháno volnému působení (v tomto smyslu postaveno zcela na roveň neregulovanému působení přírodních sil), šíří se a zachvátí vše, co s ním přijde do styku. Záhadou je, jak může být cokoliv očištěno, je-li vše tak poskvrněno? Jak je možné, že očištěný předmět sám o sobě není poskvrněn? V souladu se soudobou linií polemiky, zodpovíme tuto námitku tak, že očista se provádí v rituálním kontextu; očištěný rituál jako cílevědomá činnost, která staví vědomý (symbolický) čin proti přírodním silám, je mocnější než tyto síly.

V každém případě podstatou mého argumentu je, že každá kultura implicitně uznává a prosazuje rozlišování mezi působností přírody a působností kultury (lidského vědomí a jeho produktů); a rovněž se domnívám, že odlišnost kultury spočívá právě v tom, že ve většině situací dokáže transcendovat přírodní podmínky a přizpůsobit je svým záměrům. Takže kultura (tj. každá kultura) na jistém stupni vědomí prosazuje sebe samu nejen tak, aby se od přírody lišila, nýbrž i tak, aby jí byla nadřazená, a tento smysl pro odlišení a nadřazenost spočívá právě ve schopnosti transformovat – „socializovat“ a „zkulturňovat“ – přírodu.

Jestliže se nyní vrátíme k otázce žen, jejich pankulturně druhořadý status by bylo možno jednoduše vyložit tak, že narozdíl od mužů, kteří jsou ztotožňováni s kulturou, jsou ženy ztotožňovány nebo symbolicky spojovány s přírodou. Jelikož smyslem kultury je vždy pojmout a transcendovat přírodu, pak by pro ni bylo „přirozené“, aby si ženy podřízovala, nebo je